

Дмитро Анатолійович Купрієнко (канд. техн. наук, доцент)

Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, Хмельницький, Україна

ВИЗНАЧЕННЯ ЗАГАЛЬНИХ ВИМОГ ЩОДО ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В СИСТЕМАХ МОНІТОРИНГУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ БЕЗПЕКИ

У результаті аналізу нормативно-правових актів та наукових досліджень встановлено невідповідність між сучасними вимогами щодо управління прикордонною безпекою України та можливостями чинної системи моніторингу її стану. З огляду на це актуалізовано завдання розробки системи оцінювання стану прикордонної безпеки України як науково-методичного апарату двох надсистем моніторингу: національної безпеки України та регіональної прикордонної безпеки Євросоюзу. В ході дослідження процесу функціонування та подальшого розвитку зазначених систем моніторингу визначено основні вимоги щодо оцінювання стану прикордонної безпеки. Проведено верифікацію існуючих науково-методичних підходів та апаратів оцінювання її стану, визначено можливість їх адаптації до сучасних вимог.

Ключові слова: прикордонна безпека; оцінювання; вимоги; моніторинг.

Вступ

Постановка проблеми. Забезпечення прикордонної безпеки (ПБ) України є невід'ємною умовою стабільного функціонування систем безпеки національного і міжнародного рівнів [1].

Зіткнувшись з безпрецедентними загрозами на початку XXI сторіччя, ключові суб'єкти міжнародних відносин (національні держави, наднаціональні інституції) змінюють підходи забезпечення різних систем безпеки, які передбачають моніторинг безпекового середовища за допомогою відповідних методів її вимірювання. Метою запровадження такої ідеї є ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення фахівців у галузі державного управління оціночними і прогностичними даними для прийняття рішень у сфері національної безпеки (НБ) України як в мирний час, так і в особливий період [2]. Зазначене свідчить про те, що в теорії і практиці НБ України відбувається методологічний поворот від дискурсивних поглядів до більш об'єктивних, а саме: від думок окремих експертів до загальноновизнаних науково-методичних підходів та апаратів (НМП/А) оцінювання; від оцінювання окремих сфер (складових) до комплексного оцінювання стану безпеки.

Однак, кожна сфера НБ має свої іманентні особливості, що апріорі робить проблемним використання єдиного універсального ефективного підходу. Це обумовлює актуальність завдання щодо розробки системи оцінювання стану НБ у відповідних сферах. Зокрема, у цій статті буде розглядатися завдання оцінювання стану прикордонної безпеки.

Проблеми забезпечення ПБ розглядаються і на міжнародному рівні [1; 3]. У контексті політики євроінтеграції в Україні поступово розширюється правова база для співробітництва із

прикордонними службами держав-членів ЄС, а також іншими спеціалізованими установами ЄС. Участь в спільних операціях і міжнародних проєктах на прикордонних територіях передбачає взаємодію на основі спільних стандартів. Так, наприклад, регламентом Європейського Парламенту і Ради від 22.10.2013 №1052/2013 [4] засновано Європейську систему нагляду за зовнішніми кордонами (European Border Surveillance System – EUROSUR). У складі цієї системи домінує місце має мережа координаційних пунктів і центрів, які здійснюють інформаційно-аналітичну діяльність щодо забезпечення ПБ у рамках міжінституційного, національного і міжнародного співробітництва.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми оцінювання стану ПБ України комплексно досліджували вчені В. О. Косевцов, М. М. Литвин, В. Ю. Мишаковський, П. А. Шишолін [5-7]. Так, наприклад, в роботі [5] стан ПБ України пропонується оцінювати через визначення можливості реалізації 7 пріоритетних національних інтересів України, зіставляючи їм 38 найбільш небезпечних загроз (за допомогою експертних методів та багатовимірного порівняльного аналізу).

Окреслена методика набула подальшого розвитку в дослідженні М. Литвина, П. Шишоліна, В. Косевцова [6]. Автори використали підхід, що ґрунтується на аналізі комплексу найвагоміших (часткових) показників (загалом їх 31), які характеризують процеси, що відбуваються одночасно в різних сферах прикордонної діяльності. У межах зазначеного підходу передбачено агрегацію часткових показників до єдиного інтегрального показника, що характеризує ступінь розвитку процесів, які відбуваються на державному кордоні. Для його розрахунку

застосовано методичний апарат багатомірної порівняльної оцінки, який ґрунтується на методах таксономії.

У третьому підході, що висвітлений у роботі [7], розв'язано обернену задачу щодо оцінювання стану ПБ – обґрунтовано методику оцінювання рівня загроз національній безпеці (стан НБ) у сфері охорони державного кордону. У цьому випадку модель рівня загроз, яку побудовано на основі математичного апарату алгебри кортежів та методу аналізу ієрархій, репрезентовано у вигляді навантаженого графу з нечіткими околами вершин. Останній є інтерпретацією інтегрального показника рівня загроз, що вирахований як адитивна функція від 9 кортежів показників.

Відповідність окреслених підходів сучасним потребам (тобто їх придатність) можна оцінити лише співставляючи їхні характеристики вимогам щодо науково-методичного апарату оцінювання стану ПБ України. Так як у проаналізованих роботах ці вимоги не окреслено, їх буде розглянуто у цій статті.

Окрім того, наявність трьох різних методик оцінювання стану ПБ України та недостатня апробація їх у відповідній системі моніторингу та управління свідчить про те, що станом на сьогодні зазначене завдання не вирішено, і воно є актуальним.

Мета статті полягає у визначенні загальних вимог щодо оцінювання стану прикордонної безпеки України.

Окремі завдання: 1) на основі аналізу функціонування та подальшого розвитку систем моніторингу стану ПБ України та Євросоюзу визначити основні вимоги щодо оцінювання стану ПБ; 2) верифікувати існуючі НМП/А оцінювання стану ПБ України, визначити можливість їх адаптації до сучасних вимог.

Методи дослідження

Дослідження проводилося в рамках НДР “Розробка методологічного підходу щодо комплексної оцінки загроз прикордонній безпеці” (шифр 214-0056 І “Оцінка загроз”). У ході дослідження використовувалися такі методи: аналіз, абстрагування, ідеалізація, узагальнення, дедукція, індукція, аналогія, системний, евристичний, теорія ймовірностей, математична статистика, прогнозування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Система оцінювання стану ПБ України, як і будь-яка інша система, повинна мати свою мету (призначення) та функції. Особливої уваги потребує вивчення природи утворення цієї системи та середовища її функціонування. По суті, зазначені мета, функції, природа та середовище визначають роль та місце цієї системи оцінювання, її внесок у надсистему(и), задають її кібернетичний образ, тобто дозволяють сформувати прототип.

Розглянемо ці аспекти більш детально.

На наш погляд, система оцінювання стану ПБ України повинна мати подвійне призначення, адже ПБ, з одного боку, є складовою НБ України, а з іншого, – регіональної прикордонної безпеки Євросоюзу.

На сьогодні Рада національної безпеки і оборони України (РНБОУ) на виконання указу Президента [2] запропонувала проект системи індикаторів (показників), що характеризують НБ України за 24 сферами, у т.ч. прикордонної безпеки.

Оцінювати стан НБ України пропонується за відповідною системою індикаторів (показників), кожен з яких має узагальнено кількісно та якісно характеризувати стан НБ у відповідній сфері. Загалом ці індикатори відображають наявність (відсутність) ризиків і загроз національній безпеці у досліджуваній сфері, дозволяють виявити загрозливі тенденції у безпековому середовищі. Визначення таких індикаторів та їх відхилень від порогових значень є основою ефективної державної системи кризового реагування та прийняття стратегічних рішень у сфері національної безпеки [8].

Відповідно до перспективних вимог, окрім кількісних та якісних значень індикаторів, отриманих за результатами моніторингу, до РНБОУ потрібно надавати: перелік поточних проблемних питань, прогнозований стан НБ у визначеній сфері та висновки (проблемні питання, на які потрібно звернути першочергову увагу; пропозиції щодо загального напрямку зосередження зусиль; пропозиції щодо заходів з нейтралізації проблемних питань, термінів їх виконання та відповідальних суб'єктів).

Очевидно, що при здійсненні моніторингу стану НБ за допомогою індикаторів та їх граничних значень важливо відстежувати динаміку процесів, які відбуваються в різних її сферах, а не лише окремі події, так як кожна подія є наслідком процесу, що приводить до певного результату [9].

У проекті рішення РНБОУ вказується, що для визначення індикаторів відповідні органи державної влади повинні вести моніторинг стану НБ України, який полягає у діяльності щодо збору, збереження і обробки даних. Для цього має бути створена мережа відомчих ситуаційних центрів – програмно-апаратних комплексів зі збору, накопичення і обробки інформації, необхідної для підготовки та прийняття відповідних рішень.

З іншого боку, як вже було зазначено, процес євроінтеграції України обумовлює потребу у її готовності щодо охорони частини зовнішнього східного кордону Євросоюзу. Саме тому вже сьогодні є нагальним застосувати європейські підходи забезпечення ПБ (управління станом ПБ). При цьому слід врахувати, що зазначені підходи також не є усталеними, а знаходяться у фазі активного розвитку. Це є наслідком стрімкого зростання рівнів терористичної та міграційної загроз для Європи останніми роками. Зважаючи на

це Комісія Парламенту та Ради Європи тільки протягом грудня 2015 року підготувала низку документів стратегічного значення, яким надано найвищий пріоритет. Це насамперед: “Повідомлення щодо Європейської прикордонної та берегової охорони, ефективного управління на зовнішніх кордонах Європи” [10], “Повідомлення щодо Восьмої дворічної доповіді про функціонування Шенгенської зони” [11], а також “Рекомендація про прийняття Практичного посібника з впровадження та управління європейською системою нагляду за кордонами” [12]. Також у січні 2016 року Комітет з питань цивільних свобод, правосуддя і внутрішніх справ підготував доповідь для Європейського Парламенту “Про ситуацію у Середземномор’ї та необхідність цілісного підходу до міграції” [13].

Результати аналізу зазначених документів, а також низки тематичних доповідей та наукових публікацій, свідчать про кризову ситуацію у сфері ПБ Євросоюзу, яка виявила недоліки в системі управління безпекою кордонів. Стає все більш очевидним, що окремі держав-члени Євросоюзу не можуть адекватно подолати ці проблеми. Однак, влада Євросоюзу намагається їх вирішити, зокрема, шляхом а) переходу до єдиної політики з управління безпекою на зовнішньому кордоні, що ґрунтується на принципі спільної та посиленої відповідальності між суб’єктами забезпечення ПБ; б) значного збільшення потенціалу та розширення мандату наднаціональної безпекової структури – Європейської Агенції з питань управління оперативним співробітництвом на зовнішніх кордонах держав-членів Європейського Союзу (FRONTEX); в) створення Європейської прикордонної і берегової охорони; г) подальшого розвитку спільної платформи EUROSUR для забезпечення обміну інформацією та співробітництва між державами-членами ЄС та Агенцією FRONTEX.

В аспекті досліджуваної проблеми найбільший інтерес має саме EUROSUR як багатоцільова система, що є інформаційно-комунікаційною основою для адекватного функціонування інших зазначених систем. Вона призначена для виявлення та аналізу загроз на зовнішніх кордонах Євросоюзу, для запобігання та боротьби з ними.

Система EUROSUR, використовуючи комплексні результати спостереження, розвідки і аналізу ризиків, дозволяє органам влади національного та європейського рівнів краще зрозуміти стан ПБ і створює передумови для оперативного реагування на зміни обстановки, що необхідно для збереження, функціонування та подальшого розвитку Шенгенської зони. Мова йде про те, що зона Євросоюзу без внутрішніх кордонів може функціонувати лише при ефективному захисті його зовнішніх кордонів.

З метою регулярного обміну інформацією про обстановку у режимі часу, близькому до реального, обміну розвідданими і тісного співробітництва між суб’єктами, взаємодія

компонентів системи EUROSUR відбувається на двох рівнях:

1. На національному рівні – органи взаємодіють за допомогою мережі національних координаційних центрів (локального – ЛКЦ, регіонального – РКЦ та загальнонаціонального – НКЦ значення), що здійснюють нагляд за ділянками державного кордону та обмін інформацією в режимі “24/7”. За результатами оцінювання ситуаційної інформації, управління розвідувальним процесом та розробки аналітичних продуктів формуються та безперервно уточнюються національні ситуаційні картини.

2. На європейському рівні – національні координаційні центри обмінюються інформацією між собою та з Агенцією FRONTEX через мережу зв’язку EUROSUR, на основі чого формуються та безперервно уточнюються європейська ситуаційна картина, а також загальна розвідувальна картина на суміжних прикордонних територіях.

За таких умов формується єдиний механізм міжінституційного, національного і міжнародного співробітництва з метою швидкого та узгодженого реагування на ситуації у прикордонній сфері на основі спільних стандартів. Далі на основі аналізу елементів національної ситуаційної картини визначається рівень впливу загроз на стан ПБ на ділянках кордону. При цьому рівень впливу, який є функцією від параметрів загрози та уразливості системи протидії, передбачено визначати за допомогою загальної інтегрованої моделі аналізу ризиків держав-членів Євросоюзу “CIRAM 2.0” [14; 15], розробленої Агенцією FRONTEX. Відповідно до моделі, “загроза” – це сила або тиск на зовнішні кордони, яка характеризується щодо величини та імовірності; “уразливість” – це здатність чинної системи безпеки протидіяти загрозі, а “вплив” – це потенційні наслідки можливої загрози. За результатами аналізу ризиків відповідно до рівня впливу загроз на конкретних ділянках державного кордону потрібно визначити адекватні заходи.

При такому підході аналіз ризиків є ключовим інструментом у забезпеченні оптимального розподілу державних та європейських ресурсів у рамках наявного бюджету, з урахуванням наявних сил та засобів. Це також визначено у преамбулі до Регламенту [16]: “ґрунтуючись на спільній моделі аналізу ризиків, Агентство має здійснювати аналіз ризиків з метою надання Співтовариству та державам-членам ЄС належної інформації, можливості вжити належних заходів або усувати виявлені загрози та ризики для вдосконалення інтегрованого управління кордонами”.

Важливо підкреслити, що у рамках інтегрованого управління кордонами аналіз ризиків проводиться за різними сферами на різних рівнях, які обумовлені чотирирівневою моделлю доступу: у третій країнах, у суміжних країнах, на державному кордоні, у зоні вільного пересування (на внутрішній території).

З урахуванням цього на рівні Євросоюзу Агенція FRONTEX утворила три мережі спільного аналізу ризиків у сфері інтегрованого управління кордонами (FRAN, WB-RAN, EB-RAN), які більш детально розглянуті у роботі [17]. Спільний звіт складається з опису і аналізу випадків нелегальної міграції, незаконного перетинання кордонів на східних ділянках зовнішнього кордону ЄС, а також містить регіональний аналіз щодо шляхів нелегальної міграції, способів їх використання. Попередній регіональний аналіз опрацьовує кожна з третіх країн учасниць.

Отже, на наш погляд, мета оцінювання стану ПБ України як складової НБ України та європейської прикордонної безпеки – це забезпечення об'єктивності управління станом прикордонної безпеки на основі її безперервного моніторингу та реагування на його результати шляхом регулювання діяльності компонентів системи прикордонної безпеки. Різниця полягає в особливостях утворення індикатора стану ПБ та визначенні його рівнів (порогових та граничних). Як свідчить європейський досвід, для комплексного забезпечення ПБ можна застосовувати широкий спектр заходів від місцевого до глобального рівнів правоохоронного, воєнного, адміністративного, політичного, дипломатичного, економічного, інформаційного, візового, компенсаційного та ін. характеру.

Інше питання, яке потрібно з'ясувати, стосується фізичного змісту (процесу формування) узагальненого індикатора стану ПБ. Які при цьому аспекти і яким чином слід враховувати? Як виокремити те, що стосується суто ПБ, від інших видів безпеки (напр. воєнної, міграційної, екологічної, економічної, транспортної тощо), які також мають (можуть мати) прикордонний або транскордонний характер.

Очевидно, дати відповіді на ці питання можна з урахуванням внеску системи ПБ в інші види безпеки. При цьому можна застосувати підхід, що враховує функціональність державного кордону. Зокрема, як політичний маркер державний кордон виконує декілька функцій, серед яких найбільш важливими є позначення на місцевості державної території та межі розповсюдження державного суверенітету, а також фільтрування транскордонних потоків.

У цьому аспекті забезпечення ПБ полягає у захисті території та встановлених режимів від протиправних змін та адекватному регулюванні транскордонних потоків: потрібно відфільтрувати шкідливі (деструктивні) потоки від корисних (конструктивних). При цьому щодо шкідливих потоків потрібно створити режим максимальної бар'єрності, а щодо корисних – контактності. За таких умов загрози прикордонній безпеці потрібно розглядати щонайменше з трьох позицій:

1 – протиправної зміни державної території;

2 – проникнення через кордон деструктивних потоків;

3 – перешкоджання руху через кордон конструктивних потоків.

Щодо кожної з зазначених позицій потрібно комплексно врахувати вплив різноманітних факторів формування передумов та загроз. При цьому під загрозами також розуміємо порушення або нестворення умов для гарантування законних прав та свобод громадян, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності тощо.

Фактори першої позиції мають характеризувати протистояння стабільності (безпеки) і дестабілізації (небезпеки) режиму державної території. Фактори другої та третьої позиції мають характеризувати фільтруючу функцію державного кордону ("пропуск корисного" та "затримка шкідливого"), у т.ч. його "віртуальних проєкцій" на інших рівнях забезпечення ПБ, напр., щодо отримання віз, дозволів тощо.

При цьому вплив зазначених факторів, на наш погляд, раціонально відображати у частках (імовірностях) або відсотках щодо кожного виду та складових загроз. Напр., частка наркотичних засобів марки "А", вилучених на кордоні відносно загального потоку даного наркотику.

Також важливо зафіксувати відповідальність державних органів у процесі моніторингу стану ПБ. Така потреба пов'язана із тим, що ПБ не є уособленим (відокремленим) видом безпеки, а локальним "прикордонним зрізом-фільтром" на шляху транскордонних потоків. Для забезпечення ПБ запроваджено механізм "інтегроване управління кордоном", який в Україні охоплює діяльність різних суб'єктів: МВС, МЗС, Мінінфраструктури, Міноборони, СБУ, Адміністрації Держприкордонслужби, ДФС, ДМС, Національної поліції, Національної гвардії та інших компетентних органів державної влади [19]. Кожна з цих інституцій оцінює стан певної ("галузевої") сфери безпеки в комплексі. З огляду на це традиційний підхід щодо проведення аналізу ризику "CIRAM 2.0", при якому ризик є функцією загрози, уразливості та впливу доцільно проводити силами однієї інституції. Саме компетентні органи влади повинні визначати бажані параметри фільтрації (рівні, вагові коефіцієнти тощо) на шляху транскордонних потоків.

При визначенні вимог щодо оцінювання ПБ також потрібно врахувати, що дестабілізуючі сили, які супроводжують суспільно-політичні та соціально-економічні процеси, як правило, характеризуються відносно великими часовими інтервалами виникнення, нагромадження й загасання, "розмитістю" точок застосування, що робить ці процеси певною мірою латентними, інерційними та недостатньо керованими, а іноді й цілковито некерованими на великих часових проміжках (особливо, якщо вони глобального характеру). Втрати, яких зазнає при цьому суспільство, важко оцінити, а ще складніше їх відновити. Саме тому вектори функціонування системи ПБ потрібно орієнтувати не тільки на

нейтралізацію дестабілізуючих сил, що вже виникли або з'являються, а здебільшого ініціювати превентивні дії. Найбільш дієвим шляхом забезпечення ПБ має бути прогнозування та раннє виявлення небезпек на основі урахування динаміки зміни відповідних показників, та відповідне реагування на його результати.

Також підкреслимо, що процес оцінювання ПБ є доволі складним і передбачає наявність як об'єктивної, так і суб'єктивної складових елементів рішення. На рівень безпеки впливає велика кількість факторів, які можна відобразити по-різному: лінгвістичними засобами, через числові та логічні значення, елементи баз даних тощо. Крім того, вони мають різний вплив на стан ПБ [7]. У зв'язку із цим моніторинг є складним (багатокомпонентним та багаторівневим) і динамічним інформаційним процесом, який потрібно здійснювати на основі автоматизованої системи управління. Для цього в систему слід закласти однозначні алгоритми обробки інформації, а одержувані інформаційні продукти повинні відповідати загальним вимогам до

інформації в системах управління: актуальності, адекватності, достовірності, оперативності, повноти, точності, цінності; дотримання обмежень, встановлених законом; захисту права на доступ до інформації; презумпції доступності та відкритості інформації; своєчасності надання інформації; відповідальності за порушення права на доступ до інформації [20].

Таким чином, проведений аналіз функціонування та подальшого розвитку систем моніторингу стану ПБ України та Євросоюзу дозволяють сформулювати основні вимоги щодо оцінювання стану ПБ, яка сприятиме актуальності, адекватності, достовірності, оперативності, повноти, точності та цінності інформації (див. 2 графу табл. 1).

Верифікацію НМП/А [5-7] (див. графі 3-5 табл.1) проведено за ознакою релевантності (якісна шкала наведена у табл.2). При цьому слід підкреслити, що всі вимоги, які наведено у другій графі табл. 1, є обов'язковими, а це не потребує визначення їх вагових коефіцієнтів.

Таблиця 1

Систематизація вимог щодо оцінювання стану ПБ України та верифікація релевантності існуючих НМП/А

№ вимоги	Зміст вимоги	Оцінка релевантності існуючих НМП/А		
		[5]	[6]	[7]
1	2	3	4	5
1.	Система оцінювання має охоплювати усю суб'єктно-об'єктну сферу системи ПБ, а також враховувати усі значущі фактори, що впливають на стабільність режиму державної території, пропускну здатність системи ПБ щодо конструктивних та деструктивних потоків.	1	2	2
2.	Система повинна передбачати відображення оцінок за такими елементами (ознаками):	-	-	-
2.1.	Загальний стан ПБ України.	0	3	2
2.2.	Стан ПБ за окремими сферами (або загрозами).	3	3	3
2.3.	Стан ПБ на окремих ділянках державного кордону із суміжними державами.	2	2	2
2.4.	Стан ПБ України на окремих рівнях, визначених концепцією інтегрованого управління кордонами.	0	0	2
2.5.	Стан ПБ, значення якого інтегроване за визначеними часовими інтервалами, напр., тиждень, місяць, квартал, півріччя, рік, п'ять років.	2	2	2
2.6.	Динаміка (зміна) стану ПБ порівняно з попереднім періодом.	1	2	2
2.7.	Динаміка (зміна) стану ПБ порівняно з аналогічним періодом минулого року.	1	2	2
2.8.	Прогнозування стану ПБ на наступний період.	1	3	2
2.9.	Прогнозування стану ПБ на аналогічний період наступного року.	1	2	2
3.	Система має враховувати методологічний підхід аналізу ризиків:	-	-	-
3.1.	- величину та імовірність виникнення загрози;	0	0	0
3.2.	- уразливість системи протидії загрозі;	0	0	0
3.3.	- вплив загрози (у випадку реалізації).	0	0	0
4.	Система повинна передбачати можливість зворотного відстеження порядку утворення індикатора стану ПБ та поетапного аналізу його складових на все більш низьких рівнях аж до первинних (закладених в неї) даних.	1	1	3
5.	Система повинна мати науково обґрунтовані порогові та граничні значення стану ПБ, які є індикаторами для прийняття управлінських рішень щодо забезпечення ПБ (відповідальність за цей процес має розподілятися між суб'єктами інтегрованого управління кордоном).	0	0	1

1	2	3	4	5
6.	Система повинна передбачати автоматизацію оцінювання на основі однозначних алгоритмів обробки інформації.	1	1	2
7.	Одержувані інформаційні продукти повинні відповідати загальним вимогам до інформації в системах управління: актуальність, адекватність, достовірність, оперативність, повнота, точність, цінність; дотримання обмежень, встановлених законом; захисту права на доступ до інформації; презумпції доступності та відкритості інформації; своєчасності надання інформації; відповідальності за порушення права на доступ до інформації.	1	1	1
Сума балів		14	24	28

Таблиця 2

Якісна шкала верифікації існуючих НМП/А оцінювання стану ПБ за ознакою релевантності

Якісна оцінка НМП/А	Ознака релевантності НМП/А
3 – “відповідає”	Аспект повною мірою враховано у НМП/А.
2 – “переважно відповідає”	Аспект в основному враховано, але НМП/А потребує несуттєвого (методичного) доопрацювання.
1 – “частково відповідає”	Аспект частково враховано, але НМП/А потребує суттєвого (методологічного) доопрацювання. Або неможливо встановити ступінь врахування аспекту.
0 – “не відповідає”	Аспект не враховано у НМП/А.

Висновки й перспективи подальших досліджень

1. У результаті аналізу нормативно-правових актів (чинних і проектів) та наукових досліджень встановлено невідповідність між сучасними вимогами щодо управління прикордонною безпекою України та можливостями чинної системи моніторингу її стану. З огляду на це актуальним є завдання розробки системи оцінювання стану прикордонної безпеки України як науково-методичного апарату системи моніторингу.

2. Важливою особливістю цієї системи оцінювання є те, що вона є одночасно складовою двох надсистем моніторингу: національної безпеки України та регіональної прикордонної безпеки Євросоюзу.

Література

1. **Border Security and Management Concept: Framework for Co-operation by the OSCE Participating States.** 13 Meeting of the Mimstelan council, Ljubljana, December 2005. МС. DOC/2/05 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/mc/17452?download=true>.
 2. **Про рішення** Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року “Про Стратегію національної безпеки України”: Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 // Урядовий кур’єр від 29.05.2015. – 2015. – № 95.
 3. **Хартия** европейской безопасности. Стамбул, 1999 г. // Человек и право. – 2000. – № 2. – С. 34–45 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Reurosecharter.html>.
 4. **Regulation (EU) No 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosur)**, OJ L 295, 6.11.2013, p. 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.osce.org/mc/17452?download=true>.
 5. **Шишолін П. А.** Оцінка стану прикордонної безпеки України / П. А. Шишолін // Наука і оборона. – 2003. – № 4. – С. 14-17.
 6. **Литвин М. М.** Оцінка зміни рівня

3. Визначено загальні вимоги щодо оцінювання стану прикордонної безпеки України в системах моніторингу стану національної та міжнародної безпеки.

4. У результаті верифікації існуючих НМП/А оцінювання стану прикордонної безпеки України встановлено, що найбільше відповідає вимогам інструментарій, репрезентований у роботі [7]. Цьому сприяє застосування навантаженого графу з нечіткими околами вершин, який має значні можливості щодо поступового нівелювання ентропії.

Подальші дослідження доцільно спрямувати на розробку науково-методичного апарату оцінювання стану прикордонної безпеки, а також обґрунтування моделі системи моніторингу стану прикордонної безпеки та алгоритмів реагування на його результати.

прикордонної безпеки України / М. М. Литвин, П. А. Шишолін, В. О. Косевцов // Наука і оборона. – 2004. – № 2. – С. 26-29.
 7. **Мишаковський В. Ю.** Методика оцінювання рівня загроз національній безпеці у сфері охорони державного кордону / В. Ю. Мишаковський // Честь і закон. – 2012. – № 4 (43). – С. 27-30.
 8. **Концептуальні** засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України : аналіт. доп. / О. О. Резнікова, В. Ю. Цюкало, В. О. Паливода, С. В. Дрьомов, С. В. Сьомін. – К. : НІСД, 2015. – 58 с.
 9. **Качинський А.Б.** Індикатори національної безпеки: визначення та застосування їх граничних значень : монографія / А. Б. Качинський. – К. : НІСД, 2013. – 104 с.
 10. **A European Border and Coast Guard and effective management of Europe's external borders** / Strasbourg, COM(2015) 15.12.2015 673 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6327_en.pdf.
 11. **Eighth** biannual report on the functioning of the Schengen area (1 May - 10 December 2015) / Strasbourg, COM(2015) 675 final [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/borders-and->

visas/schengen/docs/eighth_biannual_report_on_the_functioning_of_the_schengen_area_en.pdf. **12. Commission** Recommendation adopting the Practical handbook for implementing and managing the European Border Surveillance System (EUROSUR Handbook), C(2015) 9206 final, 15.12.2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/eurosur_handbook_en.pdf. **13. Draft** Report on The situation in the Mediterranean and the need for a holistic EU approach to migration / Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs (2015/2095(INI)), 18.01.2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statewatch.org/news/2016/jan/ep-draft-report-on-med.pdf>. **14. Guidelines** for Risk Analysis. Units Structure and tools for the application of CIRAM version 2.0 / FRONTEx, Warsaw, Poland, 2012. – 112 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://capacity4dev.ec.europa.eu/sites/default/files/file/03/11/2014_-_1104/7_ciram_guidelines_2012_interactive_v6.pdf. **15. Посібник** з аналізу ризиків за моделлю CIRAM 2.0 для аналітиків Державної прикордонної служби України / Кристина Скажинська, Даріуш Навроцкі. Київ, 2015. – 133 с. **16. Council** Regulation (EU) No 2007/2004 of the European Council of 26 October

2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, OJ L349/1, 25.11.2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32004R2007&from=EN>. **17. Махнюк А. В.** Стан запровадження системи аналізу ризиків у прикордонних відомствах держав-членів Європейського Союзу / А. В. Махнюк // Інвестиції: практика та досвід. – 2012. – № 6. С. 122-125 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2012/33.pdf. **18. FRAN** Quarterly. Q01 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/F_RAN_Q1_2015.pdf. **19. Концепція** інтегрованого управління кордонами: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2015 № 1149-р // Офіційний вісник України. – 2015. – № 90. – с. 126. – ст. 3047 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1149-2015-%D1%80>. **20. Бачило И. Л.** Информационное право : учебник / И. Л. Бачило, В. Н. Лопатин, М. А. Федотов ; под ред. акад. РАН Б. Н. Топорнина. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2001. – 240 с.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОБЩИХ ТРЕБОВАНИЙ ОТНОСИТЕЛЬНО ОЦЕНКИ СОСТОЯНИЯ ПОГРАНИЧНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ В СИСТЕМАХ МОНИТОРИНГА НАЦИОНАЛЬНОЙ И МЕЖДУНАРОДНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

Дмитрий Анатолиевич Куприенко (канд. техн. наук, доцент)

Национальная академия Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого, Хмельницкий, Украина

В результате анализа нормативно-правовых актов и научных исследований установлено несоответствие между современными требованиями относительно управления пограничной безопасностью Украины и возможностями действующей системы мониторинга ее состояния. Учитывая это, в статье актуализировано задачу разработки системы оценивания состояния пограничной безопасности Украины как научно-методического аппарата двух надсистем мониторинга: национальной безопасности Украины и региональной пограничной безопасности Евросоюза. В ходе исследования процесса функционирования и дальнейшего развития указанных систем мониторинга определены основные требования относительно оценивания состояния пограничной безопасности. Проведена верификация существующих научно-методических подходов и аппаратов оценивания ее состояния по признаку релевантности, определена возможность их адаптации к современным требованиям. Дальнейшие исследования целесообразно направить на разработку научно-методического аппарата оценивания состояния пограничной безопасности, а также на обоснование модели системы мониторинга состояния пограничной безопасности и алгоритмов реагирования на его результаты.

Ключевые слова: пограничная безопасность; оценивание; требования; мониторинг.

THE DEFINITION OF COMMON REQUIREMENTS FOR THE ASSESSMENT OF THE UKRAINE BORDER SECURITY STATE IN THE NATIONAL AND INTERNATIONAL SECURITY MONITORING SYSTEMS

Dmytro A. Kupriienko (Candidate of Technical Sciences, Associate Professor)

National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine named after Bohdan Khmelnytskyi, Khmelnytskyi, Ukraine

Enhancement of border security in Ukraine is an indispensable condition for stable functioning of the safety systems at the national and international levels. The results of the analysis of legal acts and scientific studies reveal a considerable gap between current requirements to border security management in Ukraine and possibilities of existing system to monitor its condition. With this in mind, the article brings into focus the task of developing a system of Ukrainian border security condition evaluation as a scientific and methodological apparatus of two monitoring super-systems: national security of Ukraine and regional border security of the EU. Basic requirements for border security condition assessment have been determined during the study of the process of operation and further development of these monitoring systems. At the same time border security

threats have been addressed from three perspectives: unlawful change of state territory, penetration of destructive flows through the border, and impeding the movement of constructive flows across the border. Verification of existing scientific and technical approaches and border security condition assessment apparatus has been carried out; possibility of their adjustment to modern requirements has been determined. For this purpose a qualitative scale, reflecting the relevance assessment and its description has been applied. It is expedient to focus further research on the development of scientific and methodological apparatus of border security condition assessment as well as the validation of border security condition monitoring system model and its results response algorithms.

Keywords: border security; estimation procedure; requirements; monitoring.

References

- 1. MC. DOC/2/05 (2005)**, Border Security and Management Concept: Framework for Co-operation by the OSCE Participating States. 13 Meeting of the Minsk Council, Ljubljana, available at: <http://www.osce.org/mc/17452?download=true>.
- 2. On the Resolution** of the National Security and Defense Council of Ukraine of May 6, 2015 "On the National Security Strategy of Ukraine" [*Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku "Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy"*], Presidential Decree of 26.05.2015 No 287/2015, "Uriadovyi kurier" newspaper of 29.05.2015, No 95.
- 3. Charter** for European Security [*Hartiya evropeyskoy bezopasnosti. Stambul*], Istanbul, (1999), Man and the law, No 2, pp. 34–45, available at: <http://www1.umn.edu/humanrts/russian/osce/basics/Reurosecharter.html>.
- 4. Regulation** (EU) No 1052/2013 of the European Parliament and of the Council of 23 October 2013 establishing the European Border Surveillance System (Eurosir), OJ L 295, p. 11, available at: <http://www.osce.org/mc/17452?download=true>.
- 5. Shysholin P.A.** (2003), Assessment of border security of Ukraine [*Otsinka stanu prykordonnoi bezpeky Ukrainy*], Kyiv, Nauka i oborona, No 4, pp. 14-17.
- 6. Lytvyn M.M., Shysholin P.A., Kosevtsov V.O.**, (2004), Assessment of changes in border security of Ukraine [*Otsinka zminy rivnia prykordonnoi bezpeky Ukrainy*], Kyiv, Nauka i oborona, No 2, pp. 26-29.
- 7. Myshakovskiy V.Y.** (2012), Methods of assessment of threats to national security in the sphere of border protection [*Metodyka otsiniuvannia rivnia zahroz natsionalnoi bezpetsy u sferi okhorony derzhavnoho kordonu*], Chest i zakon, No 4 (43), pp. 27-30.
- 8. Reznikova O.O., Tsiukalo V.Y., Palyvoda V.O., Dromov S.V., Somin S.V.** (2015), Conceptual bases of the national security system of Ukraine development [*Kontseptualni zasady rozvytku systemy zabezpechennia natsionalnoi bezpeky Ukrainy : analit. dop.*], Kyiv, NISD, 58 p.
- 9. Kachynskiy A.B.** (2013), Indicators of National Security: definition and application of limit values: monograph [*Indykatory natsionalnoi bezpeky: vyznachennia ta zastosuvannia yikh hranychnykh znachen : monohrafiia*], Kyiv, NISD, p. 104 p.
- 10. COM(2015) 673 final**, A European Border and Coast Guard and effective management of Europe's external borders, Strasbourg, available at: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-6327_en.pdf.
- 11. COM(2015) 675 final**, Eighth biannual report on the functioning of the Schengen area (1 May-10 December 2015), Strasbourg, available at: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/e-library/documents/policies/borders-and-visas/schengen/docs/eighth_biannual_report_on_the_functioning_of_the_schengen_area_en.pdf.
- 12. C(2015) 9206 final**, Commission Recommendation adopting the Practical handbook for implementing and managing the European Border Surveillance System (EUROSUR Handbook), available at: http://ec.europa.eu/dgs/home-affairs/what-we-do/policies/securing-eu-borders/legal-documents/docs/eurosur_handbook_en.pdf.
- 13. (2015/2095(INI))**, Draft Report on The situation in the Mediterranean and the need for a holistic EU approach to migration / Committee on Civil Liberties, Justice and Home Affairs, available at: <http://www.statewatch.org/news/2016/jan/ep-draft-report-on-med.pdf>.
- 14. Guidelines** for Risk Analysis. Units Structure and tools for the application of CIRAM version 2.0, FRONTEx, Warsaw, Poland, 112 p., available at: http://capacity4dev.ec.europa.eu/sites/default/files/file/03/11/2014_-_1104/7_ciram_guidelines_2012_interactive_v6.pdf.
- 15. Krystyna Skazhynska, Dariush Navrotski**, Guide for risk analysis on CIRAM 2.0 model for analysts of the State Border Guard Service of Ukraine [*Posibnyk z analizu ryzykiv za modelliu CIRAM 2.0 dlia analytykiv Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy*], Kyiv, 133 p.
- 16. Council Regulation** (EU) No 2007/2004 of the European Council of 26 October 2004 establishing a European Agency for the Management of Operational Cooperation at the External Borders of the Member States of the European Union, OJ L349/1, available at: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/txt/html/?uri=celex:32004R2007&from=EN>.
- 17. Makhniuk A.V.** (2012), Status of risk analysis implementation in border agencies of the EU member states [*Stan zaprovadzhennia systemy analizu ryzykiv u prykordonnykh vidomstvakh derzhav – chleniv Yevropeiskoho Soiuzu*], Investytsii: praktyka ta dosvid, No 6, pp. 122-125, available at: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2012/33.pdf.
- 18. Q01(2015)**, FRAN Quarterly, available at: http://frontex.europa.eu/assets/Publications/Risk_Analysis/F_RAN_Q1_2015.pdf.
- 19. The concept** of integrated border management [*Kontseptsiia intehrovanooho upravlinnia kordonamy*], Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28.10.2015 No 1149-p, Ofitsiinyi visnyk Ukrainy, No 90, p. 126, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1149-2015-%D1%80>.
- 20. Bachylo Y.L., Lopatyn V.N., Fedotov M.A.** (2001), Informational law: the textbook [*Informatsionnoe pravo : uchebnyk*], pod red. akad. RAN B. N. Topornina, St. Petersburg, Yuryd. tsentr Press, 240 p.

Отримано: 23.03.2016 року.